

MIHAIL MANICATIDE – MENTORUL ȘI FONDATORUL PEDIATRIEI ROMÂNEȘTI

Dr. Valeriu Lupu
Spitalul Județean Vaslui

REZUMAT

Profesorul Mihail Manicatide este unul dintre corifeii medicinei românești, a cărui contribuție la dezvoltarea științelor medicale din țara noastră îl așază în rândul marilor personalități, creatori de școală cum ar fi: Nicolae C. Paulescu, Victor Babeș, Ion Cantacuzino, Gheorghe Marinescu etc. Fondator al școlii de pediatrie românești prin crearea școlilor de pediatrie de la Iași și București, întemeietorul pediatriei științifice ca metodă de abordare a patologiei infantile, în care cercetarea clinică și de laborator constituie o îmbinare firească, autorul primelor tratate de pediatrie și terapeutică infantilă, va reuși în 1929 să fondeze Societatea Română de Pediatrie ca for științific în care să se regăsească întreaga gândire și practică pediatrică. Elev și discipol al marelui savant Victor Babeș, bun cunoscător al școlii franceze și germane de pediatrie prin marile personalități ale acestora, Mihail Manicatide va aplica cu rigurozitate în întreaga sa activitate principiile onestității, devotamentului și dăruirii totale misiunii pe care și-a asumat-o. Adept convins al medicinei preventive, a reușit să imprime orientarea către latura socială a practicii pediatrice, fără de care nu se poate face o medicină de calitate, de aici și numeroasele sale inițiative sub aspectul protecției copilului. Din nefericire, posteritatea rareori îl evocă la adevărata sa valoare și importanță; de aceea, ne facem o datorie de onoare în a-l prezenta la nivelul adevăratei sale dimensiuni.

Cuvinte cheie: Mihail Manicatide, pediatrie, cercetare, școală

INTRODUCERE

Nu întotdeauna generațiile care se succed păstrează cum se cuvine memoria celor care au făurit și au lăsat posterității realizări trainice, căi deschise spre progres și bunăstare și, de ce nu, culoare ale dăinuirii ei. Istoria pe care aceste generații în succesiunea lor o făuresc trebuie din când în când să se ocupe și de recuperarea unor personalități sau momente care, din cauza vicisitudinii vremurilor, fie au fost uitate, fie, interesat sau nu, au fost insuficient apreciate sau chiar trecute sub tăcere, în speranța că trecerea timpului va așterne uitarea peste ele (1).

Suntem printre popoarele a căror istorie abundă în asemenea situații, ceea ce face ca afirmația lui Gabriel Marcel că „*fără speranța că istoria mai poate îndrepta unele nedreptăți comise în trecut, una dintre rațiunile sale de a exista ar dispărea*” să își găsească aplicabilitatea și în cazul nostru. Așa se face că unele personalități de excepție în știința și cultura noastră dispar brusc, locul lor fiind, dacă nu uzurpat de epigoni, atunci evocat doar circum-

stanțial, cel mai adesea însă eludat cu bună știință. Așa s-a întâmplat cu N.C. Paulescu și Grigore T. Popa (2), așa pare să se întâmple și cu marele medic și om de știință Mihail Manicatide, întemeietorul școlii de pediatrie românești, fondatorul pediatriei științifice în spațiul românesc și promotorul viziunii sociale privind locul și soarta copilului din perspectiva prezentului și viitorului, căruia, brusc, în 1938, odată cu scoaterea sa la pensie, i se închide clinica și practic dispăre din viața academică. Așa încât tendința trecerii cu ușurință peste locul și rolul acestei mari personalități în fondarea și dezvoltarea domeniilor enunțate mai sus, doar prin evocări scurte și lapidare, nu fac decât să faciliteze calea către uitare (3).

Evocarea acestei personalități nu o facem întâmplător, pentru că ea apare în secolul al XIX-lea, când Pediatria începe să se delimiteze ca știință odată cu introducerea principiului cauzalității în abordarea patologiei umane (Lancereaux și Paulescu) (4) și a observației mai vechi că patologia copilului are particularități care o disting de patolo-

Adresa de corespondență:

Dr. Valeriu Lupu, Spitalul Județean, Str. Ștefan cel Mare nr. 233, Vaslui

E-mail: valeriolupu45@yahoo.com

gia adultului. Până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, patologia copilului era o extrapolare nereușită a patologiei adultului, ca urmare a concepției că, de fapt, copilul nu este altceva decât un adult în miniatură*.

Existența unei patologii caracteristice copilului, mai ales sub aspectul bolilor infecțioase a căror etiologie bacteriană sau virală va fi descoperită treptat, modul particular de manifestare a îmbolnăvirii copilului, gravitatea și rapiditatea evoluției generate de modalitățile specifice de răspuns a unui organism în creștere, aveau să frapeze lumea științifică și vor crea condițiile necesare delimitării pediatriei ca știință (5). O influență decisivă, mai ales asupra factorilor socio-politici, o va avea mortalitatea infantilă extrem de crescută, practic de trei ori mai mare în aglomerările urbane (în comparație cu zonele rurale), cu deosebire la periferia marilor orașe, în păturile sociale defavorizate și în rândurile copiilor instituționalizați, zone în care mortalitatea depășea chiar procentul de 50%.

Astfel, ancheta parlamentului englez din 1871 și legea Rousell din 1874 din Franța vor scoate în evidență dramatismul situației și impactul devastator asupra indicatorilor demografici, impunând cu necesitate măsuri hotărâte care să ocrotească acest segment de populație, decisiv pentru viitorul oricărei națiuni, dar mai ales asupra acelor națiuni în care industrializarea era în plin avânt (2,5). În acest context, marile centre medicale își vor crea structuri cu paturi destinate copiilor, în cadrul cărora va prinde contur învățământul medical profilat pe patologia copilului.

Este practic perioada când se naște pediatria ca știință, apar primele tratate de profil sub semnătura unor personalități de referință la nivel european, cum ar fi: Otto Heubner, Adalbert Czerny, Wolfgang Pfaundler, Pierre Andre Nobecourt, Ernst Moro, Heinrich Finkelstein, Robert Debre, Marcel Lelong, Guido Fanconi, Gaston Variot, Julien Huber etc. (5).

Iată contextul în care Mihail Manicatide, întors în țară după ce s-a instruit în aceste centre medicale, va pune bazele științei și învățământului pediatric românesc, întâi la Iași, în 1899, și apoi la București, în

1920. Facem precizarea că atât la Iași, cât și la București se creaseră deja nuclee cu paturi pentru tratamentul copiilor bolnavi, conduse însă de nespecialiști sau de medici fără titlu academic. Astfel, la Iași, Clinica Infantilă era girată doar de profesorul Bejan și V. Imerval (ambii de altă specialitate), iar la București, Clinica pentru Boli de Copii, care funcționa din 1864 (printre primele din Europa), a fost condusă succesiv de doctorii: Gh. Athanasovici, M.G. Obedenaru, Al. Boicescu, D. Sergiu, N.C. Thomescu (6).

CÂTEVA DATE BIOGRAFICE

Mihail Manicatide vede lumina zilei la 7 noiembrie 1867, la Giurgiu, într-o familie de români macedoneni care s-au stabilit aici după un periplu balcanic impus de vicisitudinile vremurilor.

Studiile liceale le va face la Liceul „Sf. Sava” din București, după care va urma cursurile Facultății de Medicină „Carol Davila” din București, pe care le încheie în 1893 cu teza de doctorat „**Studiul anatomopatologic al ficatului**” sub conducerea marelui savant Victor Babeș. Înclinația sa pentru cercetare va fi o dominantă a întregii sale activități și îl va apropia de Victor Babeș, care avea notorietatea celui mai mare bacteriolog și anatomopatolog al timpului, devenind astfel preparator la catedra sa. Împreună cu marele savant va întreprinde studii privind pelagra, meningita cerebrospinală epidemică, seroterapia în tusea convulsivă și difterie. În 1895 va obține prin concurs din partea statului român o bursă la Paris pentru studiul bolilor la copii în clinicile profesorilor Jaques Josef Grancher, Victor Henry Hutinel și Antoine Bernard Marfan (clinici de top în acele timpuri), iar pentru patologia neurologică a copilului în clinica profesorului Peulard. Îl va cunoaște pe Pierre Nobecourt, cu care va face echipă și va fi citat în tratatele acestuia (6,7).

Între anii 1897-1889 lucrează la Berlin în laboratoarele lui Rudolf Virchow și în clinicile infantile ale lui Otto Heubner, Adalbert Czerny și Wolfgang Pfaundler (care, de asemenea, îl va cita în tratatul său), unde își va desăvârși pregătirea și va continua munca de cercetare. Figură carismatică, cu o vastă cultură, bun comunicator, cu înclinație nativă către bunătate și caritate, va deveni în perioada berlineză liderul studenților care studiau aici în calitate sa de președinte al Societății românilor din Berlin (8).

În anul 1899 este numit profesor de Pediatrie la Clinica Infantilă a Facultății de Medicină din Iași, unde va pune bazele învățământului pediatric ieșean, concomitent cu o intensă activitate de cercetare științifică, dublată de o implicare extrem de activă în problematica socială a copilului. Va funcționa la Iași până în anul 1920, când va fi chemat la

*Istoria pediatriei va cunoaște trei etape importante: **1. etapa empirică**, care se întinde în timp din Antichitate până în secolul al XVIII-lea, dominată de observația clinică (buchetul de simptome); **2. etapa anatomo-clinică**, în care descrierea clinică asociază observația și analiza anatomopatologică și histopatologică (1800-1890) și **3. etapa modernă: etio-patogenică și socială**, începând cu anul 1890 până în zilele noastre, când abordarea diagnostică și terapeutică se face pe baze etiologice, fiziopatologice, biochimice și imagistice, iar copilul va fi considerat și sub aspect medicosocial, cu statuarea deplină a drepturilor civile și juridice.

București pentru a pune și aici bazele învățământului pediatric, continuându-și preocupările sale în domeniul cercetării științifice exact în aceeași manieră ca în cadrul Facultății de Medicină din Iași (9).

Prodigioasa sa activitate didactică, științifică și socioprofesională ar putea fi împărțită în două etape importante: etapa ieșeană 1899-1920 și etapa bucureșteană 1920-1938.

Etapa ieșeană începe odată cu numirea sa ca profesor agregat al Facultății de Medicină, calitate în care organizează și susține cursurile și pregătirea practică a studenților de o manieră extrem de riguroasă, având în spate experiența pariziană și berlineză cu marile personalități medicale ale timpului. Întocmai ca maestrul său Victor Babeș, ale cărui idei le împărtășea mai ales prin prisma patologiei copilului, bună parte din activitatea sa se va desfășura în laborator, iar rezultatele se vor regăsi în elaborarea nemijlocită a unor lucrări de certă valoare, punând astfel bazele pediatriei științifice.

Va reuși astfel ca în scurt timp să impună lumii științifice din țara noastră specialitatea pediatrie ca ramură distinctă a științelor medicale, plecând de la particularitățile morfofiziologice ale copilului în dezvoltare, demonstrând astfel că copilul nu este un adult în miniatură, ci o entitate morfofiziologică distinctă. Latura științifică a activității sale va avea ca obiect de studiu în principal bolile infectocontagioase, care dominau patologia copilului la acea vreme și produceau o mortalitate infantilă devastatoare, între care cele mai frecvente erau difteria (a cărei mortalitate era de 50%), febra tifoidă, paralizia infantilă (poliomielita), tetanosul, tuberculoza, malariala, infecțiile cu piocianic (6).

Cele mai importante realizări ale sale, cunoscute din presa de specialitate a timpului, sunt: **seroterapia aplicată în epidemia de difterie** din satele din zona Siret, Botoșani și Suceava, metodă terapeutică prin care reușește să reducă mortalitatea de la 50% la 16% în campania din anul 1894, **în 1898 descrie, primul în Europa, semnul Koplick** după ce medicul american Henry Koplick îl publicase în S.U.A. ca „**un semn nou de diagnostic precoce al morbililor**” (rujeolă n.n.), iar în 1900, împreună cu Victor Babeș, publică un amplu **studiu asupra pelagrei și remediilor ei**. În anul 1902 publică lucrarea „**Microbul și seroterapia în tusea convulsivă**” (microbul Z, cum îl denumea el), lucrare care va fi premiată de Academia Română, citată de Nobecourt și Pfaundler în tratatele lor. În anul 1908 va **descrie prima epidemie de boală Duker-Filatov în România**, cunoscută în literatura de specialitate ca boala a patra (6).

Concomitent cu activitatea didactică și de cercetare, Mihail Manicatide va desfășura o intensă activitate socio-profesională. Astfel, impresionat

de valorile extrem de mari ale mortalității infantile, publică între anii 1900-1902 o serie de studii legate de natalitate, morbiditate și mortalitate infantilă, arătând corelația directă a acestor indicatori cu condițiile socio-economice ale populației, cu starea igienică precară în care trăiau locuitorii satelor și orașelor noastre și cu educația sanitară care era ca și inexistentă, oferind în același timp soluții practice pentru rezolvarea acestor deficiențe. În toată activitatea sa va pune un accent deosebit pe latura preventivă a activității medicale, realizabilă încă de pe atunci prin vaccinare și măsuri profilactice. (6)

În aceeași măsură, problematica socială a fost o preocupare constantă, inducând postulatul rămas la fel de valabil și astăzi că nu se poate face pediatrie de calitate fără ameliorarea problematicii sociale. Constată în studiile sale că, de pildă, mortalitatea infantilă a copiilor nelegitimi, ocrotiți în instituții particulare și filantropice, este de trei ori mai mare decât a celor din familie, prin urmare va milita și va reuși să impună preluarea acestora de către stat, prin înființarea orfelinatelor și a caselor de copii conduse de medici „**pentru că altfel rezultatele sunt deplorabile**”. Așa încât, plecând de la realitățile concrete ale timpului său, propune un regim special de protecție a mamei și copilului prin măsuri sociale și înființarea unei instituții cu acest scop, idee ce va prinde contur 40 de ani mai târziu, prin înființarea Institutului de Ocrotire a Mamei și Copilului Emilia Irza (astăzi Alfred Ruscescu), și chiar o direcție de profil în cadrul Ministerului Sănătății, instituții care astăzi, din nefericire, și-au pierdut locul și rostul.

În același context va propune înființarea creșelor (crescătoriile de copii mici) pentru cei ocupați în câmpul muncii, stabilind în același timp condițiile concrete pe care acestea trebuie să le îndeplinească. Înființează la Iași pentru prima dată lactariile – centre de colectare a laptei matern (lăptării care să dea lapte bun) pentru copiii fără mame, centre care aveau să funcționeze până în anii '70 ai secolului trecut.

În anul 1903 reușește să extindă capacitatea Clinicii Infantile prin construcția unui etaj deasupra aripii din dreapta a Spitalului „Sf. Spiridon” (4 saloane cu 40 de paturi), iar în anii 1905-1908 reușește să convingă administrația spitalului și autoritățile locale să construiască un nou spital pavilionar (4 pavilioane) destinat bolnavilor cu boli contagioase, adulți și copii (Spitalul „Izolarea”), pe care l-a și condus în primii ani, punând astfel la Iași și bazele clinico-științifice ale patologiei infectocontagioase într-o perioadă în care tifosul exantematic, febra tifoidă, holera, malariala, difteria, constituiau patologia curentă (7).

În sfârșit, o altă realizare importantă în cadrul activității didactice a fost preocuparea în pregătirea personalului ajutător, îndeosebi a surorilor de ocrotire, reușind să înființeze Institutul de Surori de Ocrotire pe care l-a și condus în calitate de profesor și decan. În anul 1919 va face parte din comisia de selecție a cadrelor universitare pentru nou înființata facultate de medicină din Cluj, numindu-l la catedra de pediatrie pe profesorul Titu Gane, cel care va deveni fondatorul puericulturii românești, școală ce se va dezvolta apoi în toate centrele universitare.

Etapa bucureșteană începe cu anul 1920, când este chemat la București pentru a pune bazele învățământului pediatric în cadrul Facultății de Medicină „Carol Davila”. Și aici, ca și la Iași, va prelua „Clinica Bolilor de Copii” care funcționa încă din 1864 (printre primele clinici din Europa), girate însă de medici fără titluri universitare (citați mai sus). Întocmai ca la Iași începe și aici o activitate de pionierat, reușind, prin muncă perseverentă și exemplu personal, să închege o activitate didactică și științifică de înalt nivel, cu preocupări îndeosebi în domeniul tuberculozei la copil, bolilor digestive, boli ale sistemului nervos, boli de nutriție, boli constituționale și boli endocrine.

Rămâne credincios primelor sale pasiuni și primului său dascăl, Victor Babeș, și descrie în 1925 o nouă boală infecțioasă, „exantemul miliariform febril”, cunoscută în prezent ca boala a șasea, a cărei etiologie este cunoscută astăzi ca aparținând unui virus herpetic (virusul herpetic uman tip 6). În anul 1928 va elabora primul tratat de **Pediatrie și Terapeutică Infantilă**, iar în 1933 va publica tratatul de **Patologie Medicală Infantilă**, lucrări care vor constitui baza învățământului pediatric românesc până în anii '60-'70 ai secolului al XX-lea, când vor apărea tratatele lui Alfred Rusescu, V. Petrescu Coman și Mircea Geormăneanu.

La inițiativa sa și după mai multe încercări va reuși, la 19 martie 1929, să înființeze **Societatea Română de Pediatrie** cu revista sa (**Revista Română de Pediatrie**) prin apelul adresat tuturor pediatriilor din țară, majoritatea dintre ei elevi ai școlilor din Iași, București și Cluj. Aceste două momente vor marca evoluția pediatriei românești ca știință, mai ales că la acestea se adăuga și faptul că Mihail Manicatide făcea parte din comitetul de redacție al revistei franceze de pediatrie (*Revue Française de Pédiatrie*), ce apărea la Strasbourg sub conducerea profesorului Paul Rohmer și la care colabora constant.

Va conduce societatea până la pensionarea sa, în 1938, când i se va închide clinica pe motivul reorganizării și relocării sale, catedra de pediatrie împărțindu-se în două: catedra de puericultură condusă de profesorul Titu Gane, proaspăt venit de la Cluj, și catedra de patologie infantilă condusă de confe-

rențiarul Alfred Rusescu, format la școala sa. Profesorul Manicatide va prezenta ultima sa lucrare în 1939, la congresul de la Berlin, intitulată „**Laptele uscat prin pulverizare – modalitate de rezolvare a alimentației copilului pe timpul verii**”, după care va intra efectiv într-un con de umbră.

Discipolul său, Alfred Rusescu, format la școala sa, cu o ascensiune extrem de rapidă: asistent între 1927-1931, docent în 1930 și conferențiar din 1931, se pare că nu-i va purta cuvenitul respect pentru dascăl, înlăturându-l pur și simplu de la orice activitate. De altfel, viitorul profesor Alfred Rusescu va uita (până la momentul oportun) chiar și contribuția lui N.C. Paulescu la formarea sa, pentru că la recomandarea marelui savant, între 1922-1926 va lucra ca intern la Spitalul Notre Dame de Perpetuel Secours din Paris, unde Paulescu impresionase lumea medicală și științifică pariziană prin realizările sale** (4). Ca să nu mai vorbim de omisiunile voite pe care le comite în cartea sa, „Din istoricul pediatriei românești”, apărută în 1975 (3).

În sfârșit, în anul 1940 Alfred Rusescu va primi titlul de profesor de Pediatrie, iar în 1942 va fonda (?) revista „Pediatria”**** (deși societatea avea o revistă) și va milita activ pentru dezvoltarea învățământului pediatric, a bazei sale materiale, a facultăților de pediatrie în toate centrele universitare, la înființarea Institutului de Ocrotire a Mamei și Copilului (for coordonator al activității pediatrice la nivel național sub regimul comunist) și chiar a unei direcții de profil în cadrul Ministerului Sănătății. Multe dintre aceste idei au aparținut lui Mihail Manicatide, care avea în spate bogata sa experiență din perioada ieșeană, un motiv în plus pentru înlăturarea sa.

Prin poziția sa politică, Alfred Rusescu va reuși punerea în practică a acestor obiective, ca și în cazul lui C.I. Parhon, Ion Nițescu, Grigore Benetato, Nicolae Gh. Lupu sau Daniel Danielopolu (3). Se va dovedi, de asemenea, un bun și inspirat continuator (și nu fondator) al școlii de Pediatrie bucureștene și implicit al pediatriei științifice moderne, reușind, prin antrenarea numerosului său colectiv, să editeze șase cărți și să publice peste 400 de lucrări științifice. În noua orientare politică de după război, Mihail Manicatide nu-și va mai găsi nici măcar locul onorific ca întemeietor de școală și fondator al pediatriei științifice românești, ca să nu mai vorbim de statutul său de om de știință de talie internațională.

**Reamintim faptul că acest spital, în semn de respect și prețuire pentru contribuția lui Paulescu în practica și știința medicală a vremii, va acorda câte două burse unor medici români pe baza recomandării sale, situație ce se va derula până în 1940, chiar și după moartea lui Paulescu (1931).

****Devenită ulterior Revista Română de Pediatrie (n. red.)

O notă distinctă în comportamentul profesorului Manicatide a fost dragostea nemărginită pentru copii (el însuși tată a doi copii), motiv pentru care toată viața a militat pentru drepturile copilului la viață și sănătate (8). A fost adeptul convins al principiului profilactic, începând cu vaccinările obligatorii, până la norme de igienă alimentară, comunală și socială, pornind de la premisa că în fața bolii și neajunsurilor sociale cel mai vulnerabil segment de populație este vârsta copilăriei (9).

Cercetarea de laborator a fost pentru el o constantă, în aceeași măsură ca și atașamentul pentru copilul bolnav, pe care îl asista cu același devotament în clinică, în stabilimentele pentru copii, sau oriunde s-ar fi aflat, inițiind și participând activ la numeroase acțiuni în teritoriu, (modalitate care se va perpetua până în anii '80 ai secolului trecut) prin celebrele deplasări în echipă (10). Cu referire la acest aspect, Dr. Alexandru Manolescu (unul dintre contemporanii săi) scria: „*Domnul Manicatide a frământat glodul drumurilor desfundate, fiind unicul exemplar din protipendada medicilor care cunoștea din experiență proza întunecată a satelor și nu din poezia cântată de trubaduri*“ (11).

A fost membru titular și onorific al societăților de Biologie, Pediatrie, Anatomie Patologică și Istoria Medicinii. A publicat 80 de articole de specialitate, majoritatea studii clinice și de laborator, cu deosebire în domeniul patologiei infectocontagioase și a condus 40 de doctorate.

ÎN ÎNCHEIERE

Încercând o sistematizare a activității sale, îl vom regăsi printre personalitățile cele mai prolifiche ale științei medicale românești, deopotrivă în plan științific, didactic, profesional și social, astfel:

1. A fondat școlile de Pediatrie de la Iași (1899) și București (1920).
2. Este fondatorul pediatriei științifice prin introducerea rigurozității academice în cercetarea clinică și de laborator.
3. A publicat 80 de studii și cercetări în domeniul pediatriei și patologiei infectocontagioase la copil.
4. A publicat numeroase articole de presă pe probleme medico-sociale și a condus 40 de doctorate.
5. A scris primele tratate de pediatrie și terapie pediatrică (Pediatrie și Terapeutică infantilă, 1928, și *Tratat de Patologie Medicală Infanțilă* (1933) din țara noastră).
6. A înființat Societatea Română de Pediatrie cu revista sa (1929).

7. A descris exantemul miliariform febril (boala a șasea de mai târziu).
8. A descris prima epidemie de boală Duker-Filatov din România (boala a patra).
9. A descris bacilul Z ca agent etiologic al tusei convulsive (identificat mai târziu ca *Bordetella pertusis*) și a introdus seroterapia în tratamentul acestei boli.
10. A introdus serul antidifteric în tratamentul difteriei, scăzând astfel mortalitatea de la 50% la 16% în campania din 1894.
11. A fondat și condus Spitalul de Boli Infectocontagioase „Izolarea“ din Iași.
12. A înființat și condus Institutul de Surori de Ocrotire, care va deveni mai târziu Școala Tehnică Sanitară.
13. A înființat orfeline și case de copii, ca instituții de ocrotire conduse de medici.
14. A înființat creșa cu modalitate specifică de funcționare (crescătorii de copii).
15. A înființat lactarium-ul, centru de colectare a laptelui matern.

Din nefericire, rarele evocări ale personalității acestui mare om sunt cel mai adesea doar în treacăt, sau tangențial, fără să se sublinieze cum se cuvine imensa lui muncă de pionierat în ceea ce privește copilul, sub aspectul său medical și social. Nici elevul său Alfred Rusescu, care s-a format la școala sa (după cum arătam mai sus) nu-i va recunoaște pe deplin meritele sale, iar elevii acestuia cu atât mai puțin. Iată un pasaj dintr-un articol omagial închinat maestrului său (Alfred Rusescu n.n.), publicat de Valeriu Popescu în 2009, în *Revista Română de Pediatrie*: „**Alfred Rusescu a transformat pediatria din țara noastră dintr-o specialitate empirică (?) la începutul acestui secol (secolul XX n.n.), într-o disciplină activă, riguros științifică, cu numeroase cadre valoroase, care onorează învățământul medical și asistența pediatrică din țara noastră**“ (12), ca un exemplu de grație postumă pentru cel care a fost de fapt continuatorul, uitându-l cu desăvârșire pe Mihail Manicatide, *cel care efectiv a fost fondatorul și părintele pediatriei românești, punându-i bazele ca școală, știință și abordare socială*.

Să mai facem precizarea că un alt elev al său format la școala ieșeană, profesorul Ion Nicolau, va crea la București școala de la Fundeni, la rândul ei un puternic centru științific și didactic (dezvoltată apoi de profesorul Gheorghe Goldiș), așa cum profesorul Emil Hurmuzache (și el format la școala ieșeană) va pune bazele școlii de pediatrie de la Timișoara, dezvoltată apoi de profesorul Luis Țurcanu, de asemenea elev al școlii ieșene.